

1965
Girit açıkları

1940'ta, sonradan Vercors rahibi olacak bir arkadaşla esir kampından firar ettik. Kaçıştan kısa süre sonra, Drôme yönetim bölgesindeki kilisesinde Yahudilere tek bir koşulla, vaftiz olmaları koşuluyla –“Şöyle ya da böyle izi kalacaktır,” diyordu– kucak eski tarihli vaftiz belgeleri dağıttığı köyde buluştuk.

Paris'e hiç gelmemiş; öğrenimini Lyon papaz okulunda tamamlamıştı. Köy gecesinin kokusu içinde, uzun süre sonra yeniden bir araya gelen kişilerin başı sonu olmayan cümleleriyle konuşuyorduk.

“Uzun süredir mi günah çıkarıyorsunuz?”

“On beş yıl kadar oldu...”

“Günah çıkarma insanlarla ilgili ne öğretti size?”

“Bakın, günah çıkarma hiçbir şey öğretmez; çünkü günah çıkardığında, bir başkasıdır artık insan, Tanrı affetmiştir, onu. Gene de şöyle diyebilirim... Önce, insanlar sanıldığından çok daha mutsuzdur... sonra da...”

Yıldızlarla dolu gecede bir oduncununkini andıran kollarını kaldırdı:

“Sonra da, her şeyin temeli, *büyük adamlar diye bir şey yoktur...*”

Glières de öldü o rahip.

Yaşam konusunda –ölümle yüzyüze yaşam konusunda– düşünmek, kişinin iç sorgulamasını derinleştirmekten başka şey değil kuşkusuz. Sözünü ettiğim o sıradan, cesur olma talihi- ne ermiş her kişi için hiçbir sorun oluşturmayan öldürülmek değil; insandan güçlü olan her şeyle, yaşlılıkla, hattâ toprağın başkalaşmasıyla (toprak, bin yıllık uyusukluğuyla olduğu gibi, başkalaşmasıyla da, başkalaşması insan eliyle gerçekleştirilmiş bile olsa ölümü akla getirir), özellikle de o çaresiz “bütün bunların ne anlama geldiğini asla bilmeyeceksin” sözleriyle örtüşen ölüm, sözünü ettiğim. Benden başkası için önemi olmayan kimin umurunda ki? sorusu karşısındaki ölüm. Tanıdığım aşağı yukarı bütün yazarlar, çocukluklarından sevgiyle söz ederler; bense nefret ederim benimkinden. Kişinin kendini yaratması, “yaşam” adı verilen bu geliş gidiş yolu bulunmayan hana uyum sağlamaksa, kendimi yaratmayı çok az ve kötü öğrendim ben. Kimi zaman harekete geçmeyi bildim ama, tarihsel boyutta yükselmedikçe, eylemin ilgi çekiciliği yapılarındadır, anlatılışında değil. Beni fazla ilgilendirmiyor. Yaşamımda büyük rol oynamış olan dostluk, merakla bağdaşmadı. Ve Glières rahi- biyle aynı görüşteyim – ama onun büyük adam diye bir şey bulunmamasını yeğlemesi, çocukların kurtulmuş olmasındandı.

Geçmişi neden anımsayayım?

Çünkü, önce sanatçıların o belirsiz zekâ ve kurgu dünyasında, daha sonra da savaşın ve tarihin dünyasında, yirmi yaşımdayken, can çekişmesi bile Doğu'nun ne anlama geldiğini aydınlatan bir Asya'yı tanıdığım sırada, yaşamın temel bilmece- sinin her kişinin içinde, bir çocuk yüzüne bakan hemen her kadına, bir ölünün yüzüne bakan HEMEN her erkeğe göründü- ğü biçimiyle görünmesini sağlayan o, kimi önemsiz, kimi par- lak anlarla pek çok kez karşılaştım. Bizi sürükleyip götüren her şeyde, aşağılanmaya karşı savaştığını gördüğüm her şeyde, hat- tâ kişiye yeryüzünde ne işinin olduğunu düşündüren sakinlik, sende bile, yitip gitmiş dinlerin tanrılarına benzetilebilecek ya- şam, bana bazen, bilinmez bir müziğin librettosu gibi gelir.

Gençliğim Doğuyu, İslâm'ın altiltilmesi olanaksız uykusu içinde eşeğine tünemiş yaşlı bir Arap'a benzer gibi tanıdığında,

iki yüz bin olan Kahire'nin nüfusu dört milyonu buldu; Bağdat'ta, Babil köylülerinin balık avladıkları sazdan sepetlerin yerini motorlu kanolar alıyor ve Tahran'ın çinilerle süslü kent kapıları, tıpkı Saint-Denis kapısı gibi, kentin içinde kayboluyor. Amerika mantar-kentlerle tanışalı uzun süre geçti – ama, onun mantar-kentleri başka bir uygarlığı örtmüyor, insanın başkalaşmasını simgelemiyordu.

Yeryüzünün (sadece yakıp yıkmalarla değil) bir yüzyıl içinde hiçbir zaman bu derece değişmemiş olduğunu herkes bilir. Palais-Royal'de tramvayları çeken atları bekleyen serçeler dönemini – ve utangaç, sevimli komutan Glenn'i onun uzaydan dönüşünü, Moskova'nın Tatar kentini ve Üniversitesinin sivri gökdelenini, eski Amerika'yı çağrıştıran Pennsylvania garındaki lüle biçimi bacalı, pırl pırl cilalı küçük treni ve yeni Amerika'dan bekleneni gösteren Pan-american gökdelenini gördüm. Büyük bir din dünyayı sarsmalı kaç yüzyıl oldu? İşte bütün dünyayı fethedebilecek güçte, ama kendi tapınaklarını ve kendi mezarlarını yaratmaya gücü yetmeyen ilk uygarlık.

Eskiden Asya'ya gitmek, atbaşı giden mekânın ve zamanın içine yavaşça sokulmak, sızmak demektir. İslâm'dan sonra Hindistan, Hindistan'dan sonra Çin, Doğu'dan sonra Uzakdoğu; akşam çökerken Hindistan limanlarından birinin açığında terk edilmiş Sinbad'ın tekneleri ve Singapur'dan sonra, Çin denizi girişinde nöbetçiler gibi Çin yelkenlileri.

Doktorların izniyle, bu ağır sokuluşu bir kez daha yapıyorum ve –şimdi artık bir günlük uçuşla– okyanus ötesine varmadan önce *Milo Venüsü'nü* gönderdiğim Tokyo'ya, tanımayacak duruma gelmiş Kyoto'ya, ateşe verilmiş tapınağına karşın el değmemiş gibi duran Nara'ya ve bir daha görmediğim Çin'e ve Asya'yı altüst ettiği gibi benim kanlı, nafile ve kibirli hayatımı da doldurmuş olan altüst oluşa bakıyorum. “*Ufuk çizgisine kadar, cam gibi, lakeli, kırışksız okyanus...*” Denizin karşısında ilk romanımın ilk cümlesini ve gemide, kırk yıl önce Asya'nın tarihe dönüşünü haber veren telgrafın –“*Kanton'da genel grev ilan edildi*”– asıldığı telgraf panosunu anımsıyorum.